

פּוֹר בְּאֵר הַגּוֹלָה

הַאֲתֵרוֹנִים: ח ^ח יֵשׁ אוֹמְרִים שְׁמִים אֲתֵרוֹנִים (יח) אֵינֶם צְרִיכִים נֹגֵב, (יט) וְלִהְרָמֵם"ם, מִנֵּגֵב וְאֶחָד־רֶפֶךְ (י) מִבְּרֶךְ: ט ^ט מִים אֲתֵרוֹנִים (כ) נוֹטְלִים בְּכָל (כא) מִיָּי (כב) מִשְׁקִים: י ^י יֵשׁ (ט) (כב) שְׁאֵין נוֹהֲגִים לִטֹּל מִים אֲתֵרוֹנִים. וְאֶפְלוּ לְנוֹהֲגִים בֶּן, אֲדָם שֶׁהוּא אֶסְטֵנִים וְרָגִיל לִטֹּל יָדָיו אֶחָד הַשְׁעוּדָה, לְדִינָה הוּא יָדִים מְזֻהָמוֹת (כג) וְצָרִיךְ לִטֹּל יָדָיו (כד) קֹדֶם בְּרַבַּת הַמְּזוּז:

א. איש אומרים שברפת המזון (א) טעונה כוס אפלו (ב) ביחיד וצריך לחזור עליו, (ב) ולא יאכל אם אין לו כוס לברך עליו אם הוא מצפה ואפשר שיהיה לו, אפלו אם צריך לעבר זמן אכילה אחת. בלפי זה (ג) אם שנים אוכלים יחד צריך לקחת כל אחד כוס לברפת המזון. גי'וש אומרים שאינה טעונה כוס אלא בשלשה. גי'וש אומרים שאינה טעונה כוס כלל אפלו בשלשה: הגה ומפל מקום מצנה (ד) מן המבחר לברך על הכוס (ר"ן פרק ערבי פסחים): ב. הכוס ברפת המזון אינו אלא של יין, (ה) ולא

צִרְכִּין שְׁעוֹר, וְאִצ' לִשְׁפֹּף עַל דְּחִי אֱלָא פֻּעַם א'. וּבִ"ח פֻּתָּב: לֹא נִהְגוּ הָאֲדִיקָנָא לְנִקּוּת הַיָּדִים, לֹא בִיזָן וְלֹא בִשְׁמֹן: (ט) שְׂאִין נוֹהֲגִים. וְהַמְקַבְּלִים פֻּתְּבוּ דָּכַל אֲדָם תָּהֵר בְּמִים אַחֲרֵתֵי, וְכ"כ הִישִׁישׁ שְׁנֵהָ לִשְׁטֹף הַכּוֹס וְדַחֲץ דְּחִי בְּמִים: (ז) בִּיחִיד. וְהָאֵר ז'ל פֻּתָּב שֶׁיִּחִיד לֹא יִכְרֹךְ עַל הַכּוֹס, עֵין יִד אֲהֵר:

עלמא. וכתבו האחרונים, שאפילו רוצה (ג) לברך על חזון פרות באמצע הסעודה צריך לקנחם מקדם, כיון שידיו מלכלכות והוא אסבגטניס⁽¹⁷⁾: **(כד) קדם ברכת המזון.** וצריך לזהר שלא להפסיק בין הנטילה לברכת-המזון (ג) אפילו בדבריי-תורה⁽¹⁸⁾:
א (א) טעונה כוס. שברב הברכות שתקנו חז"ל תקנום לסדר על הכוס, מפני שכן הוא דרך כבוד ושבח נאה להקדוש-ברוך הוא לסדר שבו וברכתו יתברך על הכוס, וכמו שכתוב "כוס לשיעות אשא ובשם ה' אקרא" (לבוש): **(ב) ולא יאכל וכו'.** וכמו לענן הבדלה ברצ"ו, דאם מצפה שיהיה לו כוס למחר מבטל סעודת לילה וימתין על הכוס. ועין במגן-אברהם שחולק על זה, דמשום כוס בברכת-המזון אין למנע מלאכל, ולא דמי להבדלה, עין שם, ובבאור הגר"א משמע גם-כן דמסכים עם המגן-אברהם: **(ג) אם שנים אוכלים וכו'.** דבשלשה ויותר שמומנין יחד, אחד מברך על הכוס ומציא את כלם כמו שמוציאם בברכת המזון⁽¹⁹⁾, אבל בשנים דמצוה לחלק ואין אחד מוציא את חברו, אם-כן צריך כל אחד גם כוס בפני עצמו⁽²⁰⁾: **(ד) מן המבחר וכו'.** רוצה לומר, דאף לדעה זו שאין טעון כוס כלל, הינו שאין בה חיוב, אבל פלי עלמא מודים דמצוה מן המבחר לברך על הכוס (6) אם יש לו יין בביתו⁽²¹⁾. והנה המחבר לא הכריע בין הדעות, ודעת רש"י וב"ח להחמיר דברכת-המזון צריך כוס מדינא. (3) ומנהג העולם להקל בזה פדעה השלישית שלא לחזר אחר כוס, אם לא פשט לו יין או שאר משקין שהוא חמר-מדינה בביתו, דאז בודאי מצוה מן המבחר לכלי עלמא לברך על הכוס, וכנ"ל; ודוקא פשהוא בזמן שלשה⁽²²⁾, אבל לענן יחיד (ג) מקלים במה אחרונים לגמרי, ועין לקמא בסוף סעיף ב בהג"ה: **ב (ה) ולא משאר משקים.** כמו לענן קדוש והבדלה דאינו על שאר משקין

שַׁעַר הַצִּיּוֹן

(כז) הגר"א. ולא העפיקי דברי ה"ס של שלמה המובא במגן אברהם, משום דה"ס ששלם מברכין אין נפקא-מנה בזה, כמו שכתב בפר"מ מגדים: (כח) בית-יוסף: (כט) בית-יוסף: (ל) בית-יוסף ולבוש, והביאו בפר"מ מגדים, ונראה שגם הגר"א רמז לזה כבאורו: (לא) עין באילה רבה שכן הסכים להלכה ונדלא בשלטי-גבורים וכתב בקצת דברים הפוך זה, עין שם. וכן שאר אחרונים העתיקו גם-כן לקלא בכמה דברים ודלא בשלטי-גבורים: (לב) והוא ה"ח ששורצה לכתוב איה ברכה שהיא, ונדיו מלכלכות מאתמול הפאכל. ומה דקאמן לא דעתם דיום שירות לברכה, הינו קשאין מלכלכות (פמ"ג) (לג) ביח אלהה רבה בשם הגר"י ו"ל: (לד) הגר"א: (לה) הגר"ז: (לו) אף דתרש"ל ובה"מ מתמרים לכתוב על הכוס ביה"ח, פהא אחרונים סתמו להלך בזה, עין שכתב הגר"א, וכן הביאו אחרים, וכן הביאו בשם הגר"י ו"ל, וגם מהר"ן פרק ערוב פסחים על המשנה דמזון כ"ו על הכוס ביה"ח דמיון ביה"ח, לפי מה שכתב בזה שדרדך לומר אדם, עין שם.

הלכות ברכת המזון סימן קכב

משאך משקים (ו) אפלו קבע סעודתו עליהם. (ז) ואם (ז) אין זין מצוי (ח) באותו מקום והשכר או שאר משקין הווי חמר (ז) מדינה, (ט) מברכין עליהם, (י) חוץ מן המים: הגה (יא) ומה שנוהגין במדינות אלו לברך על השכר אין למחות, דהא יש אומרים דאינו טעון כוס כלל. ועוד, דהא עקר חמר מדינה הוא שכר, (יב) וקובעין הסעודה עליו, ואף-על-גב דזין נמצא בעיר מפל מקום לא מקרי מצוי לדבר זה, שהוא ביקר, (ג) (יג) ואי אפשר (יד) לקנות זין בכל סעודה לברך עליו. אמנם המצוה מן המבחר לברך על זין (ד"ע). ויש מנהגין ששומרים בזה על היין (טו) שלא לאחז הכוס בידם רק מניחין אותו על השלחן לפניו, (טז) ונכון מנהג זה (ז) על דרך הקבלה (כ"י): ג' צריך שלא יהא פגום, שאם שתה ממנו (ה) (יז) פגמו. "אכל אם שפך ממנו (ו) (יח) לתוך ידו

ו ה"א ש"ש שם
ז פסחים פ"ח תרס"ב
ב

באר היטב

אלא במדינות שרגילין לשתות המידבש, הוי חמר מדינה, אכל במקום שאין שותין אותו אלא לפרקים לא הוי חמר מדינה, ע"ש: (ג) וא"א לקנות זין. אכל אם יש לו זין בביתו צריך לברך עליו, ב"ח. וכתב המ"א: ו"ל דאם יש לו מעט זין בביתו לצורך קדוש א"צ לברך עליו, דקדוש לכ"ע טעון כוס וחמיר מכה"מ: (ד) ע"ד הקבלה. כבר כתבתי בשם הא"ר ש"א צ"ל כוס כלל, ועין יד אפרון: (ה) פגמו. ה"ה כוס של קדוש והבדלה וכיצא בהם, אכל אם רוצה לשתות אע"פ דפגום הוא צריך לברך, וזהו פשוט: (ו) לתוך ידו. ובאופן שצוין

(ז) מדינה. כתב רש"ל: בשעת הדחק יכול לברך אפלו על קנא"ס או בארש"ט², ואין להורות בן בפני הקמון שלא יבואו לזלזל אף שלא בשעת הדחק, ע"כ. וכתב הש"ז: ואני אומר דיש בזה בזה הברכה ולא יצוה בן בישאל. ועוד יש מנהג בין הקמון, אם שותין שכר בתוך הסעודה ואחר האכילה קובעים עצמם לשתות מידבש, מברכין בה"מ על כוס שכר באמנם שהוא חמר מדינה, גם זה בוי מצוה הוא והוא בכלל מ"ש שלא יהא שלחן מלא ושלחן רבף ריקם, וכ"כ הפ"ח ושל"ה. וכתב המ"א: ונ"ל דאין דברים אלו

משנה ברורה

שנוהגין וכו'. רוצה לומר, שנוהגין לברך על השכר אף-על-גב דזין מצוי בעיר: (יב) וקובעין הסעודה עליו. רוצה לומר: אף אם לא נחשיב אותו לחמר מדינה כל-כך מפני שמצוי גם זין שם, (י) מפל מקום בלאו הכי יש אומרים דאם קבע סעודתו מתחלה על שאר משקין, מחשיב אותם בזה ומברך עליהם ברכת המזון אף דאיכא זין: אלא דהמחבר סתם מעקרא כהפוסקים דלא מהגי קביעותא, מפל מקום יש לצרף דעה זו להקל בזה, שהזין ביקר וקשה להשיגו: (יג) ואי אפשר וכו'. אכל לענין קדוש והבדלה משמע דגם רמ"א מודה דצריך לחזר דוקא אחר זין, בזה דזין נמצא בעיר אלא שהוא ביקר: (יד) לקנות זין בכל סעודה. אכל אם יש לו זין בביתו צריך לברך עליו [ב"ח]. (יא) ואם יש לו זין בביתו רק מעט לצורך קדוש והבדלה אין צריך לברך עליו, דקדוש והבדלה לכלי עלמא טעון כוס וחמיר מברכת המזון: (טו) שלא לאחז. דהמבחרים שומרים על הכוס, הוא לצאת ידי דעה הראשונה שבסעיף א דגם ביחיד טעון כוס, ורק דמהוזהר משמע דביחיד לא יברך על הכוס, ועל-כן מברכין (יז) ואין אוזנין בידם וכו' יוצאים ידי הכל, דאפלו האומרים טעונה כוס, הרי הכוס לפניו על השלחן, ואחיותו אינה אלא למצוה מן המבחר לדברי הפל: (טז) ונכון מנהג זה וכו'. רוצה לומר, (יג) מה שאין אוזנין אותו בידים, וכנ"ל. (יד) וכהיום מנהג העולם שאין מברכין על הכוס כלל ביחיד: ג' (יז) פגמו. ואינו (טו) ראוי עוד לברך עליו (עליו) ברכת המזון, והוא הדין לקדוש והבדלה, ויבדל לקמן בסיומן רעא סעיף י וסימן רצו סעיף א, ואפלו טעם ממנו (טז) רק משהו בעלמא: (יח) לתוך ידו. והוא הדין (יח) אם טעמו באצבעו, דדוקא

לכלי עלמא במקום דלא הוין חמר מדינה: (ו) אפלו קבע סעודתו. רוצה לומר, שתוף הסעודה סמך על משקה זו ותהא עקר שתיתו מהם, אפלו הכי אין זה מחשב אותם לברך עליהם ברכת המזון, כיון דאין אנשי העיר רגילין לשתותו תמיד במקום ההוא: (ז) אין זין מצוי. (ד) ואפלו נמצא זין בעיר אלא שאינו מצוי הרבה, ומפני זה עקר שתית בני העיר הוא שכר ושאר משקין, יש להקל לברך ברכת המזון על שכר. ועין בפ"ח שכתב, דאף דאינו מחזיק להדר שם אחר זין לקנותו מן החנוני, מפל מקום אם יש לו זין בביתו יברך על היין: (ח) באותו מקום. הינו (ה) בכל העיר, אף שבשאר עירות במדינה זו נמצא זין הרבה: (ט) מברכין עליהם. ואם יש לו (ו) שני מיני משקין, כגון שכר ומידבש וכיצא בזה³, ואחד מהן חביב עליו, יברך על אותו המין שהוא חביב עליו; וכל-שכן אם מתחלה קדם ברכת המזון שתה ממנו מפני חביבותו, בודאי מהנכון לברך גם-כן עליו ולא על משקה האחר, שלא יהא שלחן מלא ושלחן רבף ריקם. אכל כל זה דוקא אם אותו המין הוא חמר מדינה, דהינו שרגילין לשתותו במקום ההוא, (י) אכל אם אין שותין אותו אלא לפרקים, אף דבעצם הוא חביב יותר מחברו, לא הוי חמר מדינה, מידי דהוי אשאר משקין כגון יין-תפוחים ויין-רמונים⁴: (י) חוץ מן המים. אף-על-פי שרב שתיתו מים אין מברכין עליו, (כ) והוא הדין קנא"ס⁵ ומי בארש"ט⁶, אף-על-פי שרב שתיתו ההמונים מהם, אפלו הכי לא חשיבי יותר ממים⁷. וטישבי"ר⁸, אפשר (ט) דיש להקל בשעת הדחק כשרב ההמונים שותין מהן. ועין בסיומן רצו במשנה ברורה סעיף קטן י מה שכתבנו שם: (יא) ומה

שער הציון

(ד) עין בסיומן ע"ב סעיף ט בבאר הלכה דדעת הרמב"ם דבזה חשיב חמר מדינה, ולענין ברכת המזון בודאי יש להקל כיון שצריך רב העיר לקבע שתיתו עליהם, וכדמוכח מהרבה פוסקים, עין בבית יוסף פאן, וכן כתב האלהי רבה בסיומן ע"ב, עין שם: (ה) כל זה מתבאר בסיומן ע"ב סעיף ט. ואף דבטור נזכר שם עוד דעה, דדוקא אם אין זין גדל מהלך יום סביבות העיר, בענינו לענין ברכת המזון בודאי יש להקל: (ו) ט"ז וש"א: (ז) מגן-אברהם ואלהי רבה ומגן-אברהם. ועין שלחן-ערוך הגר"ז משמע שמקל בזה, דסבירא לה דהוא בכלל חמר מדינה. ואולי דהמגן-אברהם מבי דמה שאין שותין אותו רק לפרקים הוא מפני שאין חשיב להם למשקה, אכל אם מניעתו הוא רק מפני היותו, גם הוא מודה דחשיב חמר מדינה, וכן משמע קצת בעלת-המיד: (ח) ט"ז ואלהי רבה והגר"ז ומגן-אברהם, דלא ברש"ל: (ט) עין בפרי"מגדים: (י) כן פרש המגן-אברהם והגר"א, משום דהיה קשה להו לפרש בפשטא, דלמה הצריך רמ"א להוסיף דבר זה. ואולם גם לדידהו קצת קשה, דהו לה לרמ"א לכתוב בלשון יחיד "וקבע הסעודה עליו" [הינו מתחלה בתוך הסעודה] כדי דלשתמע דקאי על זה האיש גופא. ואולי משום דפתח מתחלה בלשון רבים דכתב שנוהגין, לכן סים גם-כן בלשון זה ואמברכין גופיהו קאי: (יא) מגן-אברהם ושאר אחרונים: (יב) דעקר הקפידא שכתב שם בזה שאין מברכין על הכוס ביחיד, משמע שם דהוא דוקא לאחז אותו ביד בדרך המברכין [הגר"א]: (יג) הגר"א, ולפי דבריו נכון מנהג זה שאין אוזנין אותו בידים, וכן הוא דעת המגן-אברהם במסקנתו על-פי מה דאיתא בכתבים, ודלא כפ"ח שצדד שיהיו בידו: (יד) הגר"ז ומגן-אברהם: (טו) אכל שלא לכוס של ברכה בודאי ראוי הוא וצריך לברך עליו [פוסקים]: (טז) כן מוכח מהפוסקים: (יז) אלהי רבה ומגן-אברהם בשם אבודרהם:

תרגום: 1 משקה (רוסי) תוסס. 2 מי סלק. 3 בירה שלחנית.

הלכות ברכת המזון סימן קכ

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק ו]

דאין אנשי העיר גילין לשותותו תמיד במקום הזה.

תשובה יט) שאינו נחשב כ'חמר מדינה' כיון שאין רגילים לשתותו. (9) ומשקאות שרגילים לשתותם רק בפסח כגון מי לאקריץ, כתב לקמן (סי' רצו ס"ק ט) שאינם נחשבים כ'חמר מדינה' ואין להבדיל עליהם, כיון שאין רגילים לשתותם כל השנה. ולגבי שתיית ארבע כוסות במי דבש, כתב לקמן (סי' תפג ס"ק יא) שאפילו במקום שכל השנה אין רוב שתיית העם במי דבש, אלא בפסח בלבד, יש להקל שנחשב כ'חמר מדינה'.

[משנ"ב ס"ק י]

קווא"ס ומי בארש"ט⁽¹⁰⁾ וכו', לא תשיבי יותר מפי"ט.

(10) ולגבי הבדלה על קווא"ס ובארש"ט, כתב לקמן (סי' רצו ס"ק י) שאין להבדיל עליהם אף בשעת הדחק, שאף שההמונים שותים אותם, מ"מ אין הם חשובים אלא כמים. וביאר, שאף המג"א שהיקל לברך עליהם ברכת המזון, היינו דוקא לגבי כוס ברכת המזון שאין בזה חשש ברכה לבטלה, מה שאין כן בהבדלה. וצ"ע שלדעת הח"י אדם אפשר בשעת הדחק להבדיל על משקה קווא"ס, ואולי מדובר בשנעשה משקה חשוב כעין משקה שכו', וגם זה דוקא אם עיקר שתיית ההמון היא מהמשקה הזה, שאם לא כן אין זה 'חמר מדינה'.

(11) ומצינו שעיקרם מים, כתב בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ב סי' עה) שאין דינם כ'חמר מדינה', משום שאין שותים אותם משום חשיבותם אלא כדי להרוות את הצמאון. וכן דעת הגרש"ז אייערבך (הליכות שלמה בין המצרים פט"ז דבר הלכה אות טז) והגר"ש אלישיב (שבות יצחק פסח פ"א אות ד) שמצינו אלו דינם כמים, כיון שעיקרם מים. מאידך, דעת הגר"נ קרליץ (חוט שני שבת ח"ד פפ"ו ס"ק ד), שכיון שהמון העם שותים מצינו אלו, יש להסתפק שמא דינם כ'חמר מדינה'.

ומי סודה, כתב בשו"ת שלמת חיים (סי' רעד) שאינו נחשב 'חמר מדינה', וכן כתב בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ב סי' עה).

ולענין 'מיץ תפוחים ומיץ אשכוליות', דעת החזו"א (מכתב הגר"ח קניבסקי בקובץ תשובות ח"א סי' נז) שאפשר שחשובים הם 'חמר מדינה', ומ"מ לא סמך על כך למעשה. ודעת הגר"ש אלישיב (שבות יצחק שם), שמשקים אלו חשובים הם, ודינם כ'חמר מדינה', ומה שאין נהוג לשתות מהם הרבה, אין זה אלא מחמת יקרותם. והוסיף, שאף אם יוסיפו למשקים אלו מים, כל שנשאר עדיין טעם המשקים, חשובים הם 'חמר מדינה'.

ולענין 'תה', כתב הקצות השלחן (סי' צו בדה"ש ס"ק ח) שאין הוא 'חמר מדינה', משום שאין מביאים אותו לסעודה במקום היין. וכן דעת הגר"ח קניבסקי (ספר זכרון דרור יקרא עמ' שכב), והוסיף, שאף שהיו מקומות בהם החשיבו את התה יותר מן 'הקוואס', מ"מ הינו אין הדבר כן, ומשום כך אין התה נדון כ'חמר מדינה'. ובשו"ת אגרות משה (שם) כתב, שאף על פי שלכתחילה אין להבדיל על תה, כיון שאין שותים אותו לכבוד אלא לצמאון, מ"מ בשעת הדחק גדול אפשר להקל בזה. מאידך, דעת הגר"ש אלישיב (הלכות שבת בשבת ח"א פ"ו סוף הע' 56) שהתה נחשב 'חמר מדינה'.

ולענין 'קפה', דעת הגרש"ז אייערבך (שש"כ פ"ס הע' יח) שכל עוד הוא חם, נחשב 'חמר מדינה' [וביאר בהליכות שלמה בין המצרים פט"ז ארחות הלכה הע' 29, שדי בחום שדרך להתכבד בו], ואין חילוק כלל בין קפה שחור לקפה נמוס, ובין קפה עם חלב לקפה בלא חלב [לרגילים לשתותו בלא חלב, כמבואר בשש"כ שם הע' ט]. ודעת הגר"ש אלישיב (הלכות שבת בשבת שם), שאם מגישים

המשך במילואים עמוד 33

[משנ"ב ס"ק ז]

יש להקל לברך ברכת-המזון על ש"כר⁽⁶⁾ וכו', אם יש לו יין בביתו יברך על היין.

(6) ואם אין יין ישראל מצוי, אלא רק יין של נכרי בלבד, כתב לקמן (סי' רעב ס"ק כד) שמ"מ אין היין נחשב מצוי על ידי זה.

ואם השכר חביב עליו יותר מן היין, כתב בבית הל' לקמן (סי' רצו ס"ב ד"ה אם) שיכול לקדש ולברך עליו אף במקום שהיין מצוי.

ובומנינו, שהיין מצוי לרוב ואין שותים את שאר המשקאות כתחליף ליין, דעת החזו"א (הגר"ח קניבסקי בשמו, קובץ תשובות ח"א סי' נז) שאין שום משקה נחשב 'חמר מדינה', אף על פי שגם יין עצמו אין נהוג לשתות. וכן דעת הקצות השלחן (סי' צו בדה"ש ס"ק ח), שכיון שהיין מצוי, אין שום משקה חשוב 'חמר מדינה'.

מאידך, דעת הגר"ש אלישיב (קובץ תשובות שם) שאף בזמנינו שהיין מצוי, ישנם משקים שדינם כ'חמר מדינה'. והטעם, כיון שהיום אין רגילות לשתות יין בשום שמחה אלא לקידוש והבדלה, ולכך אין היין חשוב 'חמר מדינה' [כן ביאר בספר הלכות שבת בשבת ח"א פ"א הע' 61], וממילא שאר משקים חשובים 'חמר מדינה'. וכתב שכן נהגו, וסומכים על מה שכתב הביה"ל לעיל (סי' רעב ס"ט ד"ה שמקדשין) בדעת הרמב"ם לענין הבדלה, שאם רוב בני המדינה שותים שכר, נחשב הוא 'חמר מדינה' אף אם מצוי יין. וכן כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ג סי' כו), להמליץ זכות שגם בזמנינו שייך 'חמר מדינה', משום שהיום אין עיקר השתיה כלל מיין, שלא כבזמן חז"ל, לכך מה שהיין מצוי אינו סיבה שלא להחשיב שאר משקים כ'חמר מדינה'.

(7) דין זה, כתב התהלה לדוד (סי' רצו ס"ק א) שאינו אלא הידור מצוה. מאידך, בשו"ת שבט הלוי (ח"ה שם) השיג על דבריו, וכתב שאם היין מצוי בביתו בשפע ולפעמים גם קובע שתייתו על היין בסעודה, ואין לו שום הפסד וטירחא כשמברך ברכת המזון על היין, לכו"ע מצוה עליו לברך על היין.

ומי שיש לו יין בביתו, אך קשה לו לשתותו מחמת מזגו וטבעו, כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ה סי' לב) שהרי הוא נחשב כמי שאין לו.

[משנ"ב ס"ק ט]

ומי-דבש ובייצא בנה⁽⁸⁾ וכו', כגון יין-תפוחים ויין-רמונים⁽⁹⁾.

(8) והיינו במדינות שרגילים לשתותו, וכמו שביאר לקמן (סי' רצו ס"ק ט), שבמקום ששותים אותו רק לפרקים, לא היו 'חמר מדינה' וגרע משכר.

ולענין יין שרף, כתב שם שאף שאם אין לו משקה אחר יכול להבדיל עליו, ובלבד שיזהר לשתות ממנו כמלא לוגמיו, מ"מ כשיש לו משקה אחר אין כדאי להבדיל עליו, כיון שכתב המג"א לענין כוס הבדלה שרגילים לשתות את כולו [וטעם הדבר, כדי שלא להיכנס לספק ברכה אחרונה, כמו שכתב המשנ"ב שם ס"ק ו], וביי"ש קשה לקיים זאת [ואם כן הוא הדין לענין ברכת המזון].

ולענין משקה הנקרא ויסקי, כתב בשו"ת אור לציון (ח"ב פ"כ

הלכות דברים הנוהגים בפסעודה סימן קעא קעב

המשך מעמוד עד

באופן שיוכל לברך עמהם, יעשה כן. וכן משמע במשנ"ב לעיל (ס"ק א).

[משנ"ב ס"ק ג]

כבר נדחה מקצת מצינת ברכה ראשונה³, אבל ברכה אחרונה צריך לברך אם הנה פשעור, ע"פ לקמן בסימן ר"ע.

3) ואם באפשרותו לאכול עוד מעט מן המאכל, כתב לעיל (סי' קסז) ס"ק מח ובשעה"צ שם ס"ק מז) שטוב שיעשה כן ויברך ברכה ראשונה. וביאר בשעה"צ שם (ס"ק מז), שבוזה יוצא דעת הרמב"ד, שסובר שאפילו אם גמר סעודתו ואינו אוכל עוד כלל, צריך לברך ברכה ראשונה על מה שכבר אכל [וראה שעה"צ להלן ס"ק ה]. וכל שכן שיש לעשות כן כאן שלדעת הרא"ש המובא ברמ"א נחשב שמברך 'עובר לעשייתו' מפני שנזכר בעוד המאכל בפיו, וכן כתבו הפמ"ג (משב"ז ס"ק א) והרעק"א (על המג"א ס"ק א). ובאופן זה, כתב בשו"ת אור לציון (ח"ב פמ"ו תשובה יב) שיכון בברכתו שתועיל ותפטור גם את מה שכבר אכל.

ומי שאינו יודע לברך, ולאחר האכילה לימדהו לברך, כתב הגר"ש אדערברך (שו"ת מנחת שלמה תנינא סי' ס אות ו) שאינו חוזר ומברך, ואינו נחשב כגר שמברך לאחר הטבילה מחמת שלא היה ראוי לברכה קודם לכן.

4) שם (ס"א ובמשנ"ב ס"ק ד) התבאר, ששיעור אכילה לענין ברכה אחרונה במאכל הוא בכזית, ובמשקה הוא ברביעית.

[משנ"ב ס"ק ז]

אחר שגמר סעודתו שלא בברך אינו מברך⁵.

5) ובטעם הדבר כתב שם (ס"ק מח), שברכת הנהנין היא כשאר ברכת המצוות, שאין מברכים אותן אלא עובר לעשיית המצוות ולא לאחר מכן, אלא אם כן היא מצוה שאי אפשר לברך עליה 'עובר לעשייתו'.

לבלוע בלא ברכה הוא מפני שהמשקין שבפיו כבר מאוסים, ובטל מהם שם משקה, ולפיכך אינם טעונים ברכה, אכן בשעה"צ (ס"ק ג) כתב שלא נקט כדבריו משום שכמה ראשונים נחלקו עליו.

ולגבי מי שצמא בלילה בשכבו על מיטתו, ואינו יכול ליטול ידיו ולברך, כתב לעיל (סי' סב ס"ק ח) שיש אומרים שיהרהר את הברכה בליבו וישתה, ובשם המטה יהודא כתב שאין לסמוך על ברכה בהרהור, כיון שיכול לנקות את ידיו ולברך. ולכאורה בטרם ידון גם המטה יהודא יתה, כיון שאין אפשרות אחרת [אכן לפי דברי הר"ח הנ"ל כתב הפמ"ג (משב"ז ס"ק ב וא"א ס"ק א) שאין צריך לברך אף בהרהור, מפני שכבר אינם נחשבים כמשקה].

ולגבי מי שאינו יכול לברך ברכת המזון מחמת אונס או חולי, כתב לקמן (סי' קפה ס"ק ב) שיהרהר את הברכה בליבו, והקב"ה יקבע לו שכר עבור זה, אבל אינו יוצא בזה ידי חובת הברכה, ולכן כשהסתלק האונס אם עדיין לא נתעכל המזון יברך ברכת המזון.

[משנ"ב ס"ק ב]

יפלט ולא יתנה בלי ברכה, וכן ראוי לנהג⁶.

2) אמנם, לגבי אוכלים הנמאסים, שכתב השו"ע להלן (ס"ב) שיש לסלקם לצדדים, לא הזכיר המשנ"ב שאם יש לו עוד אוכלים יפלטם ולא יסלקם לצד פיו, ומשמע שיש חילוק בין אוכלים למשקים. וכן חילק החי"א אדם (כלל מט ס"י), שבאוכלים אין צריך לפלטם, אך במשקים יש לפלטם. ובביאור הדבר כתב הגר"ח"פ שיינברג (חידושי בתרא), שבמשקים, שאם לא יפלטם יצטרך לשתותם בלא ברכה, עדיף לאבדם, אך באוכלים שיוכל לברך עליהם בעודם בפיו, ורק יפסיד את מעלת 'ימלא פי תהלתך', אין לאבדם מחמת הידור זה. והוסיף, שאף במשקים, אם באפשרותו לבלוע חלק מהמשקה ולהשאיר מקצת בפיו

הלכות דברים הנוהגים בפסעודה סימן קעד

המשך מעמוד עה

[ביה"ל ד"ה יין]

דהוא נטפל להקאנו"ע [הקאנו"ע להי"ן⁹] וכו', רק כששקה על-פל-פנים קמלא לגמיו¹⁰ וכו', שייפטרנו בברכה על הפשקין¹¹.

9) וכן בידי עיקר וטפל, כתב לקמן (סי' ריב ס"ק ד) שהטפל לטפל פטור אף הוא מברכה, משום שנפטר בברכת העיקר. וכן אם אוכל מיני מזונות בתורת טפל למשקים ששותה, כתב השש"כ (פנ"ד הע' קא) שהרי הוא נפטר בברכת היין הפוטרת את המשקים עצמם.

ומדין זה הוכיח הגר"י קניבסקי (בסוף ספר מקור הברכה) שמאכל שנימוח נידון כמאכל ולא כמשקה, שהרי מבואר כאן שהסוכר אינו נפטר בברכת היין מחמת שהיין פטור כל מיני משקים, אלא מדין עיקר וטפל [ויבאר פרט זה לקמן סי' רי הע' 10].

10) ובגדר שיעור מלא לוגמיו, כתב השו"ע לקמן (סי' קצ ס"ג) שהוא רוב רביעית. וכתב במשנ"ב שם (ס"ק יג), שזה שיעור מלא לוגמיו של אדם בינוני, אבל באדם גדול ביותר יש לשער במלא לוגמיו שלו, אלא אם כן הוא יותר מרביעית. ובהלכות יום הכיפורים כתב השו"ע (סי' תריב ס"ט) שאין הכוונה למלא לוגמיו ממש, אלא בכדי שישלוקו לצד אחד בפיו ויראה כמלא לוגמיו. וכתב במשנ"ב שם (ס"ק כה), שהכוונה שאין צריך שיהיו שתי הלחיים מלאות משקה, אלא די שתהא לחי אחת

שגם יין הוא מהדברים הצריכים ברכה במקומם, ולכן אם שותה יין במקום החדש אין צריך לברך עליו, כמבואר בשו"ע לקמן סי' קעח ס"ה ובביה"ל שם ס"ב ד"ה ואכל. והא"א (בוטשאטש, סי' קעח ס"ה) צידד שאינה פוטרתם, אף אם חזר למקומו הראשון. וכתב השש"כ (פנ"ד הע' קו) שאם שותה יין גם במקומו השני, נראה שנפטרו שאר המשקים בברכת היין.

[משנ"ב ס"ק ז]

ובמ"שנה ברו"ה שם לענין ברכה אחרונה⁸.

8) ואם מסתפק האם צריך לברך ברכה 'מעין שלש' על היין, כגון שאינו יודע אם שתה ממנו כשיעור, כתב בשעה"צ שם (ס"ק ע) שאינו יכול לברך ברכת 'בורא נפשות' על המשקים האחרים, כיון שמה שאין אנו יודעים לברר את ההלכה, אין זה יכול לחייבו לברך ברכת 'בורא נפשות', ועיין שם שנשאר בצריך עיון [וראה מה שכתבנו שם].

ואם לא קבע את שתייתו על היין, ולא היו המשקים לפניו בשעת הברכה, וגם לא היתה דעתו עליהם, ומשום כך צריך לברך ברכה ראשונה על שאר המשקים, כתב לקמן (שם ס"ק עב, ובשעה"צ שם ס"ק עא) שכשם שצריך לברך ברכה ראשונה, כך צריך לברך עליהם ברכה אחרונה.

מילואים

הלכות דברים הנוהגים בפעודה סימן קעד

המשך מעמוד קודם

כוס לברכת המזון, אם לא שיש לו יין או חמר מדינה בביתו, שאו לכולי עלמא מצוה מן המובחר לברך על הכוס. ודקא כשמברך בשלושה, אבל לענין יחיד המברך מקילים כמה אחרונים לגמרי שאין צריך כוס, וכן מנהג העולם.

(13) ולדעת רוב הפוסקים, כתב בשע"צ לקמן (סי' קצ"ד ס"ק יח) שחייב ברכת המזון מן התורה הוא אף כשלא שתה. וכן כתב הרמ"א שם (ס"ד) שאין צריך לחוש לכך אלא לכתחילה, דהיינו שאם חלק מהמסובים שתו וחלק לא שתו, לכתחילה יש לתן לברך למי ששתה כדי שיוציא את האחרים ידי חובתם.

[ביה"ל ד"ה לפני]

דקמפלג אין ש"ך לפטורו לכלי עלמא (14).

(14) ומשמע שגם אם כיוון לפטור את מה ששתה בתוך הסעודה, אינו פוטר אם שהה לאחר מכן זמן מופלג. אך לענין שתיית יין שלא בתוך הסעודה מבואר בביה"ל לקמן (סי' קצ"ב ד"ה אחר) שלדעת הרבה אחרונים אין השהייה נחשבת כהפסק לגבי ברכה ראשונה אפילו אם שהה כל היום, אלא בצירוף היסח הדעת [וראה תהלה לדוד (ס"ק יג) שהוכיח מודברי השו"ע הרב לגבי יין הבדלה, שלפטור יין שבתוך סעודה קשה יותר מאשר לפטור יין ששתיים שלא בתוך סעודה, אלא שמדבריו לענין יין קידוש מוכח להיפך, ונשאר בצריך עיון גדול].

מלאה ובולטת, שאו יראה ממילא כאילו שתיהן מלאות.

ולענין שיעור מלא לגמיו במידות זמנינו, כתב בספר מידות ושיעורי תורה (פט"ז סי"א) לגבי יום הכיפורים שיש להחמיר בשיעור של בערך 40 גרם [אך לגבי קידוש כתב שיש לשנות שיעור שהוא בוודאי מלא לגמיו והוא 50-55 גרם], וכן כתב השש"כ (פלי"ט סי"ב) שבאדם מבוגר בינוני השיעור הוא 40-45 גרם.

(11) ועיצה נוספת לזה כתב השש"כ (פנ"ד הע' קד), לכוון בשעת הברכה על היין שלא תפטר הברכה את שאר המשקים, ואז יוכל לברך עליהם, וכעין דברי השו"ע להלן (ס"ד). אמנם דעת הגרי"ש אלישיב (וזאת הברכה פ"א הע' 4) והגורן"פ שיינברג (חידושי בתרא) שעיצה זו אינה מועילה, כיון שהמשקים נטפלים ממילא ליין כשהם מונחים לפניו, ואם כן עדיין יש להסתפק האם נפטרו המשקים בברכת היין. וראה בחיי אדם (כלל נה ס"ו) שהוכיח עיצה זו לכוון בשעת ברכת היין שלא תפטר ברכתו את שאר המשקים, אך לא סמך על זה למעשה, וכתב שיש לברך על סוכר כדי לפטור בכך את שאר המשקים.

[משנ"ב ס"ק ה]

מְּלָ מְקוֹם מְצוּה מִן הַמִּבְרָךְ יֵשׁ בָּהּ אִם יוּכַל לַעֲשׂוֹת בְּכֹסֶס (12) וכו', אֵינּוּ חַיִּב מִן הַתּוֹרָה לְבָרֵךְ בְּרֶכֶת הַמִּזְוֶן עַד שִׁישְׁתָּה (13).

(12) ולקמן כתב (סי' קפ"ב ס"ק ד), שמנהג העולם להקל שלא לחזור אחר

הלכות דברים הנוהגים בפעודה סימן קפא

המשך מעמוד פה

חחרים המים עם הזוהמה ונדבקים לידים, מה שאין כן מים אמצעיים שבין גבינה לבשר שענינם להעביר את המאכל הדבוק בידיים, מאחר שהמאכל עבר על ידי השפשוף אין הוא חוזר ונדבק. והוסיף הכף החיים (ס"ק ט) לענין מים אחרונים, שגם אם יהיו מים רבים שכשיחזור המים לידיו לא תהיה בהם זוהמה, מ"מ על פי הסוד צריך לנקותם דוקא על ידי שפיכה.

[משנ"ב ס"ק ז]

מְּפָנֵי רוּחַ רָעָה (ז).

(7) ולברך ברכת המזון כנגד מי הנטילה, ראה מה שכתבנו לעיל (סי' ד ס"ק יח) לענין אמירת ברכה כנגד מי נטילת שחרית ששורה עליהם רוח רעה [אולם באופן שנטל לתוך הכלי, ראה במשנ"ב להלן (ס"ק ו) ובשע"צ ס"ק יז ובביה"ל ד"ה אלא] שנחלקו הפוסקים האם שורה עליהם רוח רעה. והובא (ארחות רבנו ח"א עמ' פג) שהגרי"י קניבסקי כיסה את המים אחרונים במפית נייר. וראה מה שכתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ח סי' קסח אות ג).

מים אחרונים, מבואר ברמ"א לעיל (סי' קע"ב ס"ב) שמותר לצאת ממקומו לצורך מצוה עוברת [ובביה"ל שם (ד"ה עוברת) צידד שמותר לצאת אפילו למצוה שאינה עוברת], וכן כתב בשו"ת שלמת חיים (סי' קע"ח), והוסיף בביאור הדבר, שכיון שהטעם שאסור לעקור ממקומו קודם ברכת המזון הוא מחמת החשש שישכח לברך, לפיכך כאן שהדבר שייך לברכת המזון אין חשש שישכח מלברך.

(5) ומי ששכח ליטול ידיו וזכר באמצע ברכת המזון, כתב הגר"ח קניבסקי (אוצר המים פ"ד הע' נב) שיכול ליטול באותה שעה [אולם בשעת הנטילה צריך להפסיק לברך, וכמבואר בשו"ע לקמן (סי' קפ"ב ס"ב וסי' קצ"א ס"ג) שאסור לברך כשעוסק במלאכתו].

[שע"צ ס"ק י]

מְּתָר אֶפְלוּ לְשִׁשְׁשָׁם בְּתוֹךְ הַכֶּלִי (6).

(6) ובטעם החילוק כתב המחצה"ש (ס"ק א) בשם הים של שלמה (חולין פ"ח ס"י), שמים אחרונים שענינם להעביר את הזוהמה מהידים, אם כן כשנחצם בתוך הכלי, אף על פי שירדה הזוהמה על ידי השפשוף מ"מ

הלכות מים אחרונים סימן קפא קפב

המשך מעמוד פו

כתב, שכיון שלרבים היה קשה לשנות יין אחר האכילה מחמת כבדות וכדו', לכך הקילו.

עוד כתב הערוך השלחן (שם), שאף שמנהג העולם שלא לברך ברכת המזון על הכוס, מ"מ יש המדקדקים לעשות כן בשבתות ובימים טובים כשיש זימון. וכן כתבו בסדר היום (כוונת קידוש ד"ה ובעוד) ובמקור

ובמנהג העולם שאינם מקפידים כל כך לברך על הכוס, כתב הערוך השלחן (ס"א ו-ג), שהוא משום שהיין ושאר המשקים הם יקרים. ולפיכך במדינות בהן היין מצוי ובזול, ראוי לכל ירא ה' לברך על הכוס, ובפרט כשיש זימון. וכן העשירים השותים שכר בכל סעודה, בוודאי שלהם נאה לברך על הכוס. ובארחות חיים (ספינקא, ס"ק ב)

